

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Гуманітарний факультет

Кафедра філологічних дисциплін

***Методичні вказівки
та завдання до практичних занять з курсу
«Сучасна українська мова з практикумом»
для студентів денної та заочної форм навчання
спеціальності 013 «Початкова освіта»***

Затверджено на засіданні
кафедри філологічних дисциплін
Протокол №1
від «31» серпня 2016 року

Мукачево - 2016

Методичні вказівки та завдання до практичних занять з курсу «Сучасна українська мова з практикумом » для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 013 «Початкова освіта» / Укладач О. Й. Курило – Мукачево, 2016.– 65 с.

Укладач : канд. філол. наук Курило О.Й.

Мукачево : МДУ, 2016

Відповідальний за випуск: канд. філол. наук, доц. Моргун А.В.

ПЕРЕДМОВА

Мова - один з найфундаментальніших факторів розвитку матеріальної та духовної культури народу. Тому українська мова по праву стала мовою держави, освіти, науки, культури, мистецтва, виробництва і т. інше. Міра володіння нею є мірою духовності, культури, гуманістично - державного мислення кожного громадянина України.

Мета курсу «Сучасна українська мова з практикумом» і, відповідно, пропонованих нами рекомендацій - систематизація знань сучасної української літературної мови, вироблення вмінь та практичних навичок користування мовними засобами у процесі роботи в навчальних закладах, формування у майбутніх педагогів високої мовної культури.

Завдання його полягає в тому, щоб закріпити теоретичні знання та практичні навички, отримані в школі, доповнити, поглибити їх, продовжуючи розвиток усної і вдосконалення писемної мови. Крім того, важливо збагатити словниковий запас студентів професійною лексикою, якою доведеться користуватися протягом теоретичного та виробничого навчання, а потім - у трудовій і громадській діяльності. Даний курс передбачає також розгляд фактів у їх зв'язку і взаємозумовленості, у єдності семантика, форм і функціонування, оскільки такий шлях вивчення науки про рідну мову може стати фундаментом навичок усного і писемного мовлення студентів, готує їх до виконання різних комунікативних завдань у процесі майбутньої педагогічної діяльності.

Студенти повинні знати:

- суть лінгвістичних понять;
- закономірності, явища сучасної української

літературної мови;

- теоретичний матеріал з усіх розділів сучасного українського мовознавства.

Студенти повинні вміти:

- виконувати мислительні операції (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення, абстрагування, систематизацію, класифікацію, диференціацію, моделювання, експериментування, конкретизацію);
- визначити причинно-наслідкову залежність, формувати висновок, критично оцінювати сприйняту інформацію, висловлювати власні судження;
- виконувати мовні розбори;
- раціонально здійснювати навчальну діяльність: самостійно визначати мету, планувати свою роботу, досягати належних навчальних результатів, використовувати самоконтроль;
- самостійно працювати з підручниками, довідковою та методичною літературою – словниками (енциклопедичними та лінгвістичними), довідниками, методичними посібниками, педагогічною пресою тощо.

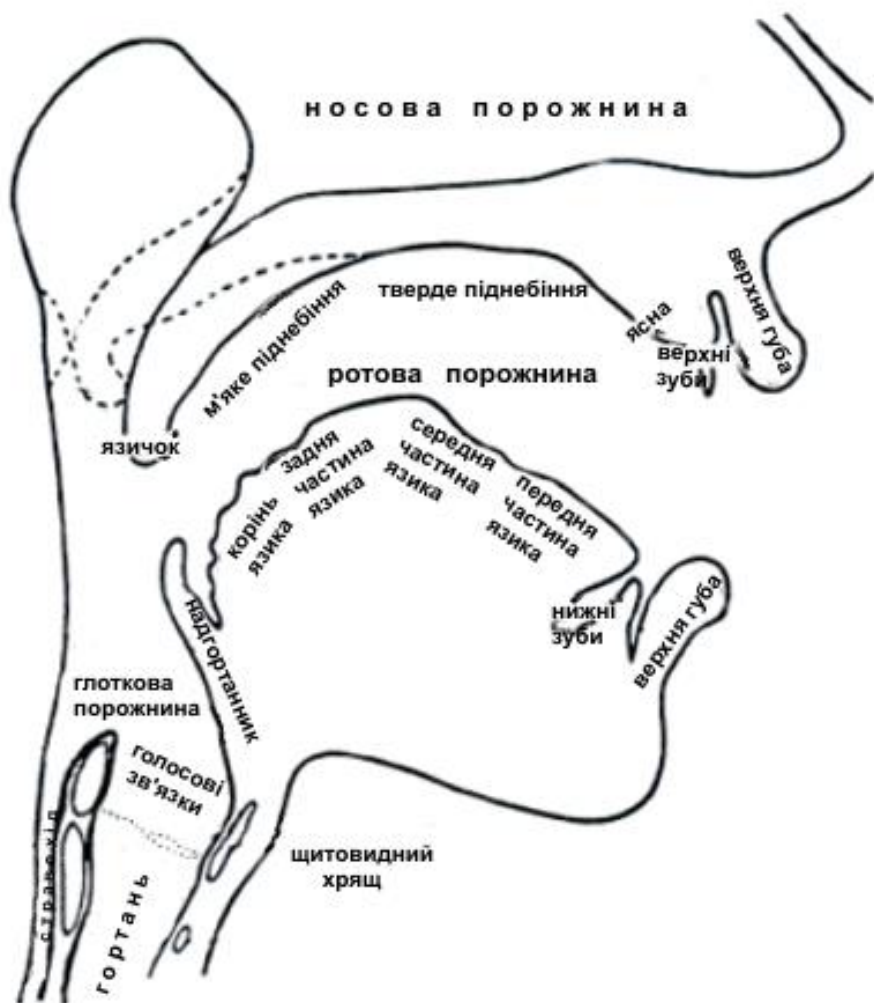
***Змістовий модуль 1. ФОНЕТИКА І
ФОНОЛОГІЯ. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА .
ОРФОГРАФІЯ. ЛЕКСИКОЛОГІЯ.
ФРАЗЕОЛОГІЯ. ЛЕКСИКОГРАФІЯ.***

***Тема 1: «Фонетична та фонологічна системи
сучасної української літературної мови»***

Питання для вивчення

1. Звук як фізичне, фізіологічне та соціальне явище, аспекти його вивчення.
2. Звук і фонема. Основні функції фонем.
3. Класифікація голосних та приголосних фонем сучасної української літературної мови.
4. Фонетичне членування мовного потоку. Типи складів. Особливості складоподілу в українській мові.

МОВНИЙ АПАРАТ

Система фонем української мови

Звучність	Спосіб творення		Співвідношення тону (голосу) та шуму	Місце творення						
				Губні		Язикові				Глоткова
				губно-губні	губно-зубні	передньоязикові	середньоязикові	задньоязикові	фарингальна	
										тв.
Шумні	Зімкнені	зімкнено-проривні	дзвінкі глухі	<i>Б</i> <i>П</i>		<i>Д</i> <i>Т</i>	<i>Д'</i> <i>Т'</i>		<i>У</i> <i>К</i>	
		зімкнено-щілинні (афrikати)	дзвінкі глухі			<i>ДЗ, ДЖ</i> <i>Ц, Ч</i>	<i>ДЗ'</i> <i>Ц'</i>			
		Щілинні	дзвінкі глухі		<i>Ф</i>	<i>З, Ж</i> <i>С, Ш</i>			<i>Х</i>	<i>Г</i>
Сонорні		щілинні		<i>В</i>				<i>І</i>		
Сонорні (зімкнено-прохідні)		носові		<i>М</i>		<i>Н, Н'</i>				
		бокові				<i>Л, Л'</i>				
		дрижачи (вібранти)				<i>Р</i>	<i>Р</i>			

	Ряд	передній	задній
Ступінь підняття			
високий		<i>І</i> <i>И</i>	< <i>У</i> >
середній		<i>Е</i>	< <i>О</i> >
низький			<i>А</i>

Основні правила складоподілу

Усі сполучення приголосних відходять до наступного складу, крім таких випадків:

1. Дзвінкий перед глухим (глухими) належить до попереднього складу.

ВУЗЬ – КО, УЖГОРОД – СЬКИЙ .

 дзвінкий | глухий (-і)

2. Сонорний перед будь-якими приголосними належить до попереднього складу.

ГОЛ – КА, ВІЙ – НА, СВЕР – ДЛО.

 сонорний | шумний (-і), сонорний

Класифікація приголосних за звучністю

9 сонорних, 11 дзвінких, 12 глухих = 32 приголосних

Сонорні	р	р'	л	л'	н	н'	м	в	ј
---------	---	----	---	----	---	----	---	---	---

Дзвінкі	б	д	д'	г	г'	ж	дж	з	з'	дз	дз'	
Глухі	п	т	т'	х	к	ш	ч	с'	с	ц	ц'	ф

11 пар глухих і дзвінких приголосних

Класифікація приголосних за твердістю /м'якістю

22 твердих, 10 м'яких = 32 приголосних

9 пар твердих і м'яких приголосних

Тверді	б	п	г	х	ґ	к	ж	ш	дж	ф	в
Тверді	д	т	р	л	н	з	с	дз	ц		
М'які	д'	т'	р'	л'	н'	з'	с'	дз'	ц'	ј	

Напівпом'якшені перед <i>i</i>	б	п	в	м	ф	ж	ш	ч	г	к	х	ґ	дж
-----------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Завдання для виконання

Завдання 1. Користуючись таблицями класифікації фонем сучасної української мови, дайте повну характеристику голосних і приголосних фонем, з яких складаються подані слова. Вкажіть на особливості їх звукової реалізації.

Зразок: *мідь*

М – приголосна, губна, зімкнено-прохідна, сонорна, тверда, носова (напівпом'якшений позиційний варіант);

І – голосна, передній ряд, високе піднесення, нелабіалізована;

Д – приголосна, передньоязикова, зімкнена, дзвінка, м'яка, неносова.

Засць, нітьма, кузня, цибуля, щавель.

Завдання 2. Порівняйте пари приголосних фонем, вкажіть на властиві їм спільні та відмінні ознаки.

Зразок: К – Х

Спільні ознаки

Задньоязикові

Глухі

Тверді

Неносові

Відмінні ознаки

Зімкнена – Щілинна

Н – Р, Ш – С, В – Л, Ц – ДЗ, Б – Ж.

Завдання 3. Визначте фонемі за їх ознаками.

1. Передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, м'яка, носова.
2. Задній ряд, високе піднесення, лабіалізована.
3. Фарингальна, щілинна, дзвінка, тверда, неносова.
4. Передньоязикова, щілинна, дзвінка, м'яка, неносова.
5. Передньо-середній ряд, середньо-високе піднесення, нелабіалізована.
6. Губна, зімкнена, глуха, тверда, неносова.
7. Задньоязикова, зімкнена, дзвінка, тверда, неносова.

Завдання 4. Запишіть слова за поданою характеристикою їх фонемного складу.

1.

- а) губна, щілинна, сонорна, тверда, неносова;
- б) середньоязикова, щілинна, сонорна, м'яка, неносова;
- в) задній ряд, низьке піднесення, нелабіалізована;
- г) передньоязикова, щілинна, дзвінка, тверда, неносова;
- д) передній ряд, середнє піднесення, нелабіалізована;
- е) передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, м'яка, носова.

2.

- а) передньоязикова, щілинна, глуха, тверда, неносова;
- б) губна, зімкнена, глуха, тверда, неносова;

- в) передньо-середній ряд, середньо-високе піднесення, нелабіалізована.
- г) передньоязикова, афrikата, глуха, м'яка, неносова;
- д) задній ряд, низьке піднесення, нелабіалізована.

3.

- а) передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, м'яка, неносова;
- б) задній ряд, високе піднесення, лабіалізована;
- в) передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, м'яка, неносова;
- г) задньоязикова, зімкнена, глуха, тверда, неносова;
- д) задній ряд, низьке піднесення, нелабіалізована.

4.

- а) передньоязикова, афrikата, дзвінка, тверда, неносова;
- б) губна, зімкнено-прохідна, сонорна, тверда, носова;
- в) передній ряд, високе піднесення, нелабіалізована;
- г) передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, м'яка, неносова.

5.

- а) передньоязикова, зімкнено-прохідна, сонорна, тверда, носова;
- б) задній ряд, низьке піднесення, нелабіалізована;
- в) губна, зімкнена, дзвінка, тверда, неносова;
- г) передній ряд, високе піднесення, нелабіалізована;
- д) середньоязикова, щілинна, сонорна, м'яка, неносова.

Завдання 5. Знайдіть фонем, завдяки яким розрізняються наведені нижче пари слів. Вкажіть диференційні ознаки цих фонем.

Густий – пустий, грудка – грядка, сад – сядь, ваш – наш, балка – палка, геть – гать, мушка – юшка, жати – шати, липнути – рипнути, тіло – діло, дума – гума, пишу – пищу, лис – ліс.

Завдання 6. З'ясуйте, що (слова чи форми слів) диференціюють фонему у наведених прикладах.

Жити –шити, шити – шили, шили – шила, шила – шило, шила – зшила, зшила – зшита, цех – цих, цих –цим, сюди – суди, суди – суд, суд – суду, суду – в суді, на – ну, на – не, вишня – вишні, вишня – вишню, сам – там, там – том, загнати – зігнати, синя – синє, синя – сині, сині – сані.

Завдання 7. Встановіть, у яких випадках сполучення літер **дж, дз** позначають одну фонему (африкату, зливу), а в яких дві самостійні фонему.

Узгодження, джерело, підждидати, джунглі, джоуль, віджилок, піджак, саджанець, піджарка, переджовтневий, джемпер, віджати, ходжу;

Дзвоник, підзвітний, кукурудза, надзелень, дзьоб, дзеркало, надзвуковий, підзахисний, дзот, надзвичайний, підземний, дзюрчати.

Завдання 8. Чи доводять подані нижче пари слів корелятивність таких приголосних, як дзвінки та глухі, тверді та м'які?

Бар – пар, дам – там, жив – шив, кози – коси, рас – раз, куля – гуля, бік – пік;

Сину – синю, сяду – саду, рік – рик, перелаз – перелазь, синів – синив, ос – ось.

Завдання 9. Прочитайте текст, поділіть його на фрази і такти.

Грім

Була гроза, і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів
На трави і на квіти.
Грім жив у хмарі, і згори
Він бачив, хто ще хоче:
Налив грозою грім яри,

Умив озерам очі,
А потім хмару опустив
На сад наш на щасливий
І натрусив зі сливи слив,
Щоб легше було сливі...

(М.Вінграновський)

Завдання 10. Розбийте слова на склади, враховуючи індекс гучності (сонорності) кожного звука: голосний -4, сонорний приголосний – 3, дзвінкий приголосний – 2, глухий приголосний – 1. Пам'ятайте, що складова межа проходить у місці переходу найбільшої сонорності до найменшої. Дайте характеристику усім складам перших трьох слів (відкритий . закритий, прикритий, неприкритий).

Гострий, дужка, альбом, пускати, пауза, могти, гірший, житній, дівчина, яблуко, авіація, їдкий, щасливий, юшка, дружба, вимерзання, ластівка, хорвати, жасмин, кобзар.

Тема 2: « Зміни звуків української мови у мовленнєвому потоці»

Питання для вивчення

1. Позиційні та комбінаторні зміни звуків у потоці мовлення.
2. Кількісна та якісна редукція голосних у ненаголошеній
3. позиції.
4. Види комбінаторних модифікацій у групах приголосних: асиміляція, дисиміляція, спрощення.
5. Типи асиміляції:
 - а) за дзвінкістю, за глухістю, за м'якістю, за твердістю, за місцем і способом творення;
 - б) повна / часткова;
 - в) регресивна / прогресивна;
 - г) контактна / дистанційна.
6. Подовження як фонетичне явище, його відмінність від подвоєння приголосних.

7. Фонетичні та історичні чергування звуків в українській мові.

Асиміляція за дзвінкістю

Усі глухі перед дзвінкими вимовляються як дзвінки (в середині слова і на межі слів):

борот[д']ьба, вок[г]зал, ось[з'] де, тут[д] би.

Асиміляція за глухістю

1. Префікс **З-** перед глухими К, П, Т, Ф, Х і вимовляється і пишеться як **С-**:

сходи, спека, стерти.

2. Прийменник **З** вимовляється як **С**, але це не відбивається на письмі:

з[с] хати, з[с] того.

3. Кінцевий **З** у прийменниках і префіксах (типу БЕЗ-, РОЗ-) здебільшого піддається асиміляції перед глухими (крім С), але на письмі не передається:

без[с]печний, роз[с]писати, але розсипати!

4. Дзвінкий **Г** асимілює тільки з двома приголосними К і Т:

ніг[х]ті, вог[х]ко.

Асиміляція за м'якістю

1. Приголосні Д, Т, З, С, ДЗ, Ц, Л, Н пом'якшуються перед усіма цими ж м'якими приголосними:

Сьогод[д']ні, велет[т']ні, піс[с']ні, у каз[з']ці.

Не пом'якшуються вони у кінці префіксів: розділ, відлітати, підняти (Виключення: корінь починається з [j]: з'їсти, під'їзд).

2. Приголосні З, Ц, С, ДЗ піддаються впливу і напівпом'якшених губних та [р']:

с[с']віт, ц[ц']віт, з[з']вір.

Асиміляція за місцем і способом творення

I. Свистячі + шипячі.

1. <i>си</i> > <i>ш</i> :	приніс[ш:]ши;
2. <i>сч</i> > <i>шч</i>	щ[шч]астя (рос. счастье);
3. <i>зи</i> > <i>ши</i> :	з[ш:]шити;
4. <i>жж</i> > <i>ж</i> :	без ж[ж:]иру;
5. <i>зч</i> > <i>шч</i>	з ч[шч]ого (на початку слова);
6. <i>зч</i> > <i>жч</i>	показч[жч]ик;
7. <i>здж</i> > <i>ждж</i>	їздж[ждж]у.

II. Шиплячі + свистячі.

1. <i>шс'</i> > <i>с'</i> :	купаєшс[с':]я;	} перед і
2. <i>жс'</i> > <i>з'с'</i>	намажс[з'с']я;	
3. <i>чс'</i> > <i>ц'с'</i>	пробачс[ц'с']я;	
4. <i>жц</i> > <i>зц'</i>	у книжц[зц']і	
5. <i>шц</i> > <i>с'ц'</i>	у пляшц[с'ц']і	
6. <i>чц</i> > <i>ц'</i> :	дочц[ц':]і	

III. Проривні + шиплячі.

1. <i>дш</i> > <i>джш</i>	підш[джш]ити;
2. <i>дж</i> > <i>джж</i>	відж[джж]ити;
3. <i>дч</i> > <i>джч</i>	свідч[джч]ити;
4. <i>дз</i> > <i>дзз</i>	відз[дзз]нака;
5. <i>тш</i> > <i>чш/ч</i> :	коротш[чш]ий, коротш[ч:]ий;
6. <i>тч</i> > <i>ч</i> :	закітч[ч:]ати.

IV. Проривні + свистячі.

1. <i>дс > дзс</i>	звідс[дзс]и;
2. <i>дц > дзц</i>	над ц[дзц]им;
3. <i>тс > цс/ц:</i>	миєтьс[цс]я, миєтьс[ц:]я;
4. <i>тц > цс/ц:</i>	коритц[цс]е, коритц[ц:]е.

Поодинокі наслідки такої асиміляції передаються на письмі.

1. <i>ск > шч</i>	воск – вощаний;
2. <i>зк > жч</i>	брязкіт – бряжчати;
3. <i>цк > чч</i>	Донецьк – Донеччина;
4. <i>шк > шч</i>	дошка – дощаний;
5. <i>ст > шч</i>	простити – прощати.

Подовження та подвоєння

Подовження виникло у давньоруській мові після занепаду редукованих голосних Ъ/И, Ъ/Ы в результаті асиміляції м'яких приголосних [л,н,д,т,з,с,ч,ж,ц,ш] з [j]. У російській мові такі звукосполучення залишились без змін, а в українській мові [j] повністю уподібнився попередньому приголосному, тобто відбулась повна прогресивна асиміляція за місцем і способом творення.

Давньоруська мова	Російська мова	Українська мова
ВЕСЕЛИИ-Є	Веселье	Весілля
ЖИТИИ-Є	Житьё	Життя
БЫТИИ-Є	Бытьё	Буття

Подовження треба відрізнати від **подвоєння**. Ці процеси були викликані різними причинами. Подовження – це результат асиміляції. А подвоєння виникало внаслідок словотворчих процесів: префіксації, суфіксації, основоскладання, коли поряд

збігаються два однакових приголосних: *оббити, віддати, годинник, змінний, міськком, деффак.*

Дисиміляція за способом творення

1. У слові **КЪТО** після занепаду короткого голосного Ъ два проривні приголосні дисимілювали у групу: щілинний + проривний (*кт > хт*): **ХТО**.
2. Група *чн* змінилася у *шн* тільки у деяких словах:
рушник, соняшник, сердешний, мірошник, рушниця.
Але *значний, помічник, сонячний* т. ін.
3. У формах вищого ступеня прикметників дисимілювали такі групи приголосних:
шш > шч високий > висший > вишший (асим.) > вишчий (дисиміляція);
жш > жч вузький > вузший > вужший (асим.) > вужчий (дисиміляція).

Спрощення

1. <i>здн > зн</i>	проїздити – проїзний;
2. <i>ждн > жн</i>	тиждень – тижневий;
3. <i>стн > сн</i>	радість – радісний;
4. <i>слн > сн</i>	ремесло – ремісник;
5. <i>стл > сл</i>	щастя – щасливий;
6. <i>стц > сц</i>	місто – місце;
7. <i>скн > сн</i>	тиск – тиснути;
8. <i>лнц > лц</i>	рос. солнце – сонце;
9. <i>рдц > рц</i>	рос. сердце – серце;
10. <i>зкн > зн</i>	брязкіт – брязнути;
11. <i>рнч > нч</i>	горн – гончар;
12. <i>сткл > скл</i>	рос. стекло – скло;
13. <i>стск > ск</i>	місто – міський.

Завдання для виконання

Завдання 1. Поставити наголос у словах, з'ясувати особливості вимови наголошених і ненаголошених звуків. Які фонетичні процеси відбуваються з голосними звуками, чим вони викликані?

Березень, колобок, писемний, розумник, починати, безпомилково, попелище, бережливість, зозуля, височінь, обернутися, коричневий, сполучення, розформувати.

Завдання 2. У поданих словах знайдіть явища асиміляції, визначте її різновиди. Об'єднайте слова в групи у відповідності з типами асиміляції.

Могутній, розкусити, засніжений, зважся, безхребетний, листя, якби, вогкість, розшукати, у пачці, п'ятдесят, берегти, анекдот, сусідній, відчути, сподівається, кутній, ворітця, просьба, стільки, з ким, от дець, цвях, розповідь, поріжся, пругкий, сміх, у ложці, схопити, якже, безодня, згризши, зчистити, миєшся, навстіж, молотьба, слівце, розжитися, кузня, матч, узбіччя.

Завдання 3. З'ясуйте, який фонетичний процес привів до фонетичних змін поданих слів. Розділіть ці лексеми відповідно до сфери вживання (літературна мова, просторіччя).

Хто, плести, лицар, трактор, рушниця, трамвай, повість, секлетар, соняшник, доктор, пропасниця.

Завдання 4. Порівняйте подані слова з однокореновими в українській і російській мовах, поясніть фонетичні зміни та написання.

Злісний, проїзний, студентство, шелеснути, випускний, жалісливий, кожний, опонентський, млосний, плелися, блиснути, пропагандистський, ненависний, пестливий, перехресний, контрастний, кістлявий, пізній, форпостний.

Завдання 5. Поясніть наявність подвоєних букв, що вони позначають: результат словотворення чи результат фонетичного процесу. Запишіть їх у дві групи. Що спостерігається у відповідних словах російської мови?

Відданість, розуміння, підніжжя, нескінченний, пристанню, камінний, заввишки, військкомат, життєздатність, розкішню, спросоння, донісся, звеличення, ллються, щоденно, оббілити, законно, навмання, знаряддя, підданство, заметіллю, співвласник.

Завдання 6. Які звукові вияви фонем [в] і [j] спостерігаються у наведених прикладах? Від чого це залежить?

Вагомий, рівний, гадаю, війни, вівці, переходив, слово, словник, течія, інфінітив, воля, вдосвіта, вночі, бує, співайте, співають, вовк, відбувався, ім'я, наймення.

Завдання 7. Знайдіть (підкресліть) у поданих словах усі чергування голосних та приголосних звуків. Відокремте фонетичні чергування від історичних.

Просити – просьба – прошу, стерегти – стеріг – сторож, сто – сотня – сотень, любов – люблю, жоден – жодні, княгиня – князь – княжий, купити – куплю, серце – сердець – сердешний.

Завдання 8. Прочитайте текст, знайдіть і випишіть усі випадки модифікацій голосних та приголосних у мовленні.

Степ – як розгорнута на півсвіту книга. І на ній можна прочитати все – його минуле, сучасне і навіть майбутнє... І, як це не дивно, особливо виразно та книга читається вночі. Коли заходить ніч, тоді дивосвітами цвіте степ, і, здається, небо спирається на вогненні стовпи (І. Цюпа).

Тема 3: « Орфоенія. Графіка. Орфографія. Транскрипція »

Питання для вивчення

1. Основні орфоепічні норми сучасної української літературної мови стосовно вимови голосних, приголосних, груп приголосних, слів іншомовного походження.
2. Сучасна українська графіка, її походження. Український алфавіт та інші графічні засоби письма.
3. Співвідношення між буквами українського алфавіту та звуками.
4. Принципи українського правопису.
5. Фонетична та фонематична транскрипції, їх призначення.

Основні правила фонетичної транскрипції

Фонетична транскрипція служить для відтворення на письмі всіх звуків, що реально вимовляються в потоці мовлення. Система літер і додаткових позначок, які використовуються для передачі звукового мовлення, називається фонетичним алфавітом.

Для фонетичного запису в українському мовознавстві використовуються букви українського алфавіту, додатково деякі букви латинського алфавіту та спеціальні діакритичні знаки.

У фонетичній транскрипції кожен звук позначається окремою літерою, а кожна літера вживається для позначення лише одного звука, тому деякі букви алфавіту рідної мови у фонетичному письмі не використовуються: **я, ю, є, ї, щ, ь**.

У фонетичній транскрипції ніколи не вживаються великі літери, апостроф та розділові знаки.

Повнозначне слово з прилеглим до нього службовим словом об'єднуються одним словесним наголосом і утворюють одне фонетичне слово. У фонетичній транскрипції такі слова пишуться разом або з'єднуються внизу дужкою. У кожному фонетичному слові транскрипції обов'язково позначається наголос.

[] – кожний окремо транскрибований звук, слово, речення, текст беруться у квадратні дужки;

[/], [|] – скісна або вертикальна риска передає звичайну паузу, а тривалу – дві такі риски;

[И^с], [Е^н] – позначення вимови голосних звуків [И], [Е] в усіх ненаголошених позиціях;

[О^у] - позначення вимови голосного звука [О] у корені слова перед складом із наголошеними [У] та [П];

[j] – вживається на позначення середньоязикового щілинного сонорного приголосного [Й];

$\underset{\vee}{[У]}$, $\underset{\vee}{[П]}$ – позначається нескладотворчий характер голосних [У], [П] у таких позиціях: в середині слова після голосного перед приголосним, на початку слова – перед приголосним, у кінці слова – після голосного;

[Л] - знак ставиться вгорі з правого боку букви для позначення м'яких та пом'якшених приголосних;

[Л'] – знак ставиться вгорі з правого боку букви для позначення напівпом'якшеного приголосного;

$\widehat{[ДЖ]}$, $\widehat{[ДЗ]}$ – африкати позначаються двома літерами, з'єднаними зверху дужкою;

[Л:] – двокрапка передає довготу приголосного звука.

Основні правила фонематичної транскрипції

У фонематичній транскрипції передається фонемний склад мовного потоку, а не всі особливості усного мовлення. Кожна фонема позначається окремою літерою, тому при фонематичній транскрипції користуються лише тими знаками, що позначають фонemi сучасної української літературної мови, тому ця система знаків відповідає кількості фонем. У сучасній українській фонематичній транскрипції використовується 38 знаків: 6 – для позначення голосних і 32 – для позначення приголосних (див. відповідні таблиці на с. 5).

Запис фонематичною транскрипцією береться у прямі дужки [ВО; Ї'А], позначається словесний наголос, мала та велика паузи. У фонематичній транскрипції не вживається м'який знак, апостроф, розділові знаки, великі літери.

Завдання для виконання

Завдання 1. Прочитайте слова, правильно вимовляючи голосні звуки [Е] та [И] у наголошеній та ненаголошеній позиції. П'ять перших слів запишіть фонетичною транскрипцією.

Перерва, виринати, попит, предмет, перевертень, помилятися, продешевити, бережливість, метелик, серпневий, щебетати, хвилина, березневий, привабливий, вибери.

Завдання 2. Прочитайте, вимовляючи голосний звук [О] відповідно до орфоепічних норм сучасної української мови. Яких позиційних змін зазнає цей голосний звук? Слова з такими позиційними змінами випишіть і затранскрибуйте. Порівняйте його вимову в ненаголошеній позиції з вимовою у російській мові.

Колобок, холодно, босоніжка, голосувати, лісоруб, коробка, помітно, сорок, потужний, оповіщення, до столу, колосочок, голубити, оголошення, оповіщення, у бою.

Завдання 3. Вимовляйте слова, не допускаючи змішування звуків [І] та [И]. Які приголосні вимовляються перед цими голосними? Випишіть та затранскрибуйте 3-5 слів, де були б представлені усі варіанти вимови приголосних: тверді, м'які, напівпом'якшені.

Іній, швидкий, осінь, білити, біліти, умити, уміти, без імені, жінка, читачі, спішіть, спишіть, схибити, підхід, джигіт, циркуль, цілющий, щітки, крихти, серед інженерів.

Завдання 4. Дотримуючись орфоепічних норм української літературної мови щодо вимови глухих і дзвінких приголосних, прочитайте подані слова. П'ять слів перекладіть на російську мову і покажіть відмінності у вимовлянні глухих і дзвінких приголосних. У яких позиціях це спостерігається?

Похід, герб, ложка, скептик, безтактний, трельяж, лікбез, філолог, берізка, футбол, їкте, анклав, екзальтований, розсердитися, сядьте, кігті, з фотографом, гексаметр, боягуз.

Завдання 5. Користуючись словником, додайте до слів літеру Г або І і правильно прочитайте. Знайдіть приклади, коли ці літери виконують смисло-розрізнявальну функцію. Напишіть значення цих слів.

...анок, ...ордий, ...азета, ба...ато, ...ніт, ...айка, ...укати, ...анок, бере...и, ...рати, ...удок, ...етьман, ...валт, за...адка, ...удзик, мо...утній, дзи...а, ...рамота, ...омер, ...атунок, ...удок, а...рус.

Завдання 6. З'ясуйте фонетичне значення йотованих букв у наведених нижче словах. Згадайте фонетичні позиції, де йотовані букви позначають два звуки, а де – один голосний. Яку ще функцію виконують ці букви у другій позиції?

Зразок: в'ється – є = [je]; я = [a]

Людина, явір, юність, їжак, в'юн, люблю, боєць, синє, солов'ї, свято, ательє, яскравіє, стоїте, п'єса, підніжжя, рояль, юрба, рясно, узгір'я, воз'єднання.

Завдання 7. Перекладіть слова на українську мову, поставте наголос. Порівняйте місце наголосу у двох мовах.

Верба, доска, дочка, коля, петля, подруга, крапива, разведка, решето, босой, старый, толстый, чёрствый, мягкий, апостроф.

Завдання 8. Поставте наголос і розділіть слова на дві групи: а) слова, що допускають варіативність наголошення при однаковому значенні; б) слова, які при зміні наголосу змінюють значення – лексичне чи граматичне.

Зразок:

сім'я;́ - «родина» се;́ла – називний відмінок множини

сі;́м'я – «насіння» села;́ – родовий відмінок однини.

Батьківщина, беззахисний, колос, володар, пісні, кулінарія, лапки, поверх, хати, типовий, приміряти, білизна, усмішка, виходити, лікарський, викликати, виборний.

Завдання 9. Проаналізуйте подані нижче слова з точки зору того, якому принципу (принципам) правопису відповідає їх написання: фонетичному, морфологічному, історичному чи диференційному. Згадайте їх сутність, порівняйте у цьому аспекті українську мову з англійською та російською.

Гірка, школа, весна, милуються, звечора, розкратати, поява, Береза, жолудь, козацький, розумний, вітаєшся, левада, по-старому, Місяць, тижневий, невістчин, схопити, дзеркало, молотьба, ткацтво, не відстану – не від стану, привезти, роззброєння.

Завдання 10. Прочитайте текст, дотримуючись орфоепічних норм сучасної української літературної мови. Запишіть текст фонетичною транскрипцією та фонематичною транскрипцією. Виявіть усі випадки розбіжності між звуками та буквами.

Днями цілими в люстерко
Заглядає діва,

То підмаже себе справа,
То підправить зліва.
- Фарбуватись,- каже батько,-
Ти одне лиш тямиш...
Ти сидиш на шиї в мене.
Краще б вийшла заміж.
І пішла на користь доні
Батькова наука:
Він тепер годує дочку,
Зятя і онука.

П. Глазовий

Тексти для транскрибування

Поле неначе додає широти й волі вашому душевному стану, ви немов зріднюєтесь з ним; так само зріднюєтесь з річкою – і раптом у собі відкриваєте щось таке ж пекуче, сумовито-вічне. А вже в лісі дух ваш підростає, величнішає. Але не скрізь однаково, поміж різних дерев буває по-різному. Серед густо посаджених вільх вам тривожно й незатишно, щось не дає вам спокою. Оглядаєтесь по боках, намагаєтесь запримітити щось, але ніде нічого, тільки похмурі кущі та тьмяні якісь закутки (Є. Гуцало).

На полях поміж дубами викосили траву: свіжіша ще лежить у покосах, а давнішу згорнули в копички. Повітря насичене тривким зів'ялим запахом, - цей запах згодом переслідуватиме тебе й зимою, нагадуючи про літо, й перед очима поставатимуть широкі галявини, а на них стоять дуби, які ще недавно ввійшли в свою зелену силу. Кожен немов стереже свою галявину, кожен немов неприступна фортеця (Є. Гуцало).

Ще ж наче й не одцвітати садкам завтра чи позавтра, бо яблуні лише збираються випустити цвіт на волю, а на землі вже біліє опалими пелюстками. І хоч криницю накривають дерев'яною накривкою, а проте у витягнутому відрі води

плавають змарнілі, зводянїлі пелюстинки, бо ж вишня стоїть над самою криницею. Ось ти сам нахилився – і з голови твоєї посіялось два чи три рухливих крилечка. Можна стежити, як смеркає небо, повітря, - й розквітлі дерева теж смеркають (Є.Гуцало).

Падав м'який сніжок, засипав чорну землю, усе сповивав своїм лагідним білим сянням. Садки, ще сьогодні зранку такі змерзлі й розпачливі, подобрішали, потеплішали. Село звеселіло, все навкруги немов помолодшало – глиниста в'язка дорога, хати з темними поглядами шибок, вітер помолодшав, люди. Й думки, ще вчора схожі своїми настроями на осінню сльоту, раптом побадьорішали, потекли швидко, заспівали – так мені було добре (Є. Гуцало).

Тема 4: « Слово як мовна одиниця »

Питання для вивчення

1. Слово як основна одиниця мови, її співвідношення з іншими мовними одиницями.
2. Лексичне та граматичне значення слова.
3. Компонентний склад лексичного значення слова.
4. Структура полісемантичного слова.
5. Типи переносних значень: метафора, метонімія, синекдоха.

Завдання для виконання

Завдання 1. За допомогою тлумачних словників з'ясуйте семантику поданих слів. Відокремте однозначні та багатозначні слова, представивши їх лексичні значення.

Спати, бром, вистава, хліб, янтар, конгрес, весна, русалка, блискуче, пустий, віза, загадка, хрумтіти, година, море, змія, асонанс, лад, знаменник, пиляти, віртуоз, реклама.

Завдання 2. Користуючись тлумачним словником, визначте та запишіть значення виділених слів, з'ясуйте, які з цих значень є прямими (первинними), а які вторинними (переносними).

Побачив горобчик, як інші пташки в теплих *гніздечках* сидять, почав він і собі придивлятись, як то гнізда будуються (Л. Українка). Як здумають селяни прощатись з старим *гніздом*, де, мовляв, і вилупився й вигодувався, зріс і посивів. Шкода їм стане рідної сторони (П. Мирний). Цар Горісчандра недавно з Сайвією одружився, красовицею з княжого *гнізда* (І. Франко). Він сів на призьбі, глянув на берег, де зеленіло *гніздо* верб (І.Н.-Левицький). Орлюк сидів у *гнізді* навідника й кричав у телефонну трубку (О. Довженко).

Крута гора ясно виступає на синьому небі і виразно видається серед *рівної* задніпрянської береговини (І.Н.-Левицький). З хати вибігла отаманова жінка, українська молодиця, вже не молода, але проворна, *рівна* й висока (І. Н.-Левицький). *Рівна*, сестро милая, нам доля з тобою (Л. Глібов). Тільки знай, у нас така установа: все, що не добув, на *рівні* частини паювати (П. Мирний). Зима в нас того року стала зразу, *рівна*, сніжна (М. Коцюбинський). Її спокійні, *рівні* слова не обманювали його (І. Франко). Нема нікого старшого, ми тут усі *рівні* (Г. Кв.-Основ'яненко). Всі вони мали велику шанобу до пана Адама за його *рівний* характер, солідність і гуманізм (М. Коцюбинський). Жінка його Марина Карповна

принесла до його худоби не тільки частину своєї, *рівну* його частині, а ще й добрий жіночий розпорядок (П. Мирний).

Лампа в столовій гасилась, - усі *розходились*, і вечірне життя починалось по окремих хатах... (М. Коцюбинський). Як же ми *розійдемося*, коли місточок узенький. (Г.Кв.-Основ'яненко). Не побрались, *розійшлися*, мов не нались (Т. Шевченко). Микола Васильович і Марія Павлівна *розійшлись* років через три після одруження (Л.Українка). Головні два ватажки Половецького народу *розійшлися* в своїх планах (І. Франко). У хаті тепло: від печі йде дух, *розходитьсь* по всіх закутках (М. Коцюбинський). Жінки перегукувались через город, і гомін *розходився* на півсела (С. Васильченко). На другий день *розійшлася* чутка по всьому місту про ті хрестини (П. Мирний). Тут так уже стараюсь, щоб нічого лишнього не купувати, а все-таки гроші *розходяться*, як вода (Л.Українка).

Року 1890 І. Франко, вкупі з другими, засновує радикальну *партію*, стає на її чолі (М. Коцюбинський). Вони грали увертюру з «Норми» в чотири руки;...надто камінна гра була у пані княгині, що грала басову *партію* (Л. Українка). На низенькому ослончику... сидить Валя, коло нього дід Маркіян. Кінчають *партію* в шашки (С. Васильченко). Всі її близькі вважали його... відповідною для неї *партією*, і вона також не мала причини інакше дивитися на це діло (Н. Кобринська).

Завдання 3. Розподіліть слова на дві групи: мотивовані та немотивовані. У мотивованих лексемах визначте ознаку предмета, що покладена в основу його номінації.

Площа, битва, болото, лікарня, вершник, вечір, личити, літати, вогонь, вождь, гніздо, дружина, душа, норовистий, останній, порушувати, просвіта, сміття, рубець, собор, охайний, сотник, совість, сучасний, спросоння, перехрестя, узбіччя, променистий, сокира.

Завдання 4. Порівняйте лексичне значення слів однієї тематичної групи, зробивши компонентний аналіз їх семантики. Знайдіть інтегральні та диференційні семи.

Ліс, діброва, соснина, гай, пуща, бір;
Вареники, дереуни, налисники, млинці, пельмені,
галушки, запіканка;
Пасовище, город, сіножать, сад, грядка;
Напій, молоко, розсіл, пиво, відвар, вода, сік, узвар, чай.

Завдання 5. З'ясуйте типи переносних значень (метафора, метонімія, синекдоха) виділених слів у поданих нижче реченнях.

Наострю слух твій, щоб, як оклинуся, ти чув мій *голос*, наче грім у хмар (І.Франко). Мугикаючи, іноді і пісню складу, і *голоса* до неї виведу, і слова підкладнаю (М. Кропивницький). Я чоловік значний на селі і в громаді маю великий *голос* (С. Васильченко). На дзвіниці вдарили в *дзвін*, і тонкий гук задрижав і розлився на селі на всі долини (І. Н.-Левицький). Чув *дзвін*, та не знає, звідки він (Укр. присл.). Дніпро берег ріє-ріє, яворові *корінь* мис (Т. Шевченко). Вони (єзуїти) всьому злу *корінь* (П. Мирний). Слово «маятник», я думаю, можна так залишить, бо *корінь* сього слова український (Л.Українка). Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою *кров'ю* волю окропіте (Т. Шевченко). Щоб мене мій син, моя *кров*, та прив'язав налигачем? – сичала Кайдашиха (І. Н.-Левицький). На другому столі стояли інші Квіти: з *паперу* зроблені і шовком перевиті (Л. Глібов). Прихильне писарча нищечком дало йому копію з *паперу*, що волость послала начальникові про його (Б. Грінченко). Про се подам звістку хіба восени, коли перегляну свої *папери* дома та побачу, що там є (М. Коцюбинський). Улас осміхнувся та й ухопив, жартуючи, лебедицю за крило й висмикнув одне найбільше *перо* (І. Н.-Левицький). Я такий прихильник Вашого таланту, так люблю *перо* Ваше, що вже бодай для того варто щось мені надіслати (М.Коцюбинський). Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печеричок, так, як він любить: ціленькі облити сметаною добре і оживити зеленим *перем* цибульки... (М. Коцюбинський). Розсердився Ентелл і роз'ярився, аж піну з *рота* попустив (І. Котляревський). Що ж у мене є? Гола душа, та дрантям

покрите тіло, та отих двоє ненажерливих *ротів* (П. Мирний). Він бачив, як з літер склалися *слова*, і дивувався дуже (П. Мирний). Возвеличу Малих отих рабов німих! Я на сторожі коло їх поставлю *слово* (Т. Шевченко). Груші були здорові, як кулаки, та *солодкі*, як мед (І. Н.-Левицький). Обідали у Княжевичів... Обід: борщ з кашею, голубці, курчата й *солодке* (М. Коцюбинський). Пізно вона вернула в покої й пішла в свою кімнатку, ховаючись од людей з своїми думами, з своїми *солодкими* потайними мріями (І. Н.-Левицький). Давне дозволя, *солодке* життя довелось забути і в не привичній руці зброю належну підняти (М. Зеров). – Свиню пусти під *стіл*, а вона лізе на *стіл* (Укр. присл.). Корчма гула від голосів... Кожний *стіл*, кожна група живе своїм життям (Г. Хоткевич). Прохали мене найняти у них дві хати й *стіл* (М. Коцюбинський). Другого дня мені трапилось грати на *сцені* (Л.Українка). Якщо будуть ставити драму, то я думаю внести одну поправку: чи не краще випустити зовсім *сцену* Люби з Крицьким в першому акті? (Л.Українка). Вона робила йому *сцену*, називала його нездарою, міщанським убожеством (М. Коцюбинський). У руках рушниця із *штиком* – виходить, солдат, а в мене таких *штиків* з декілька тисяч (Г. Хоткевич). Дурний школяр Денис, запрягши шкапу в санки, із *школи* поспішав до батька ночувати (Є. Гребінка). Раїса сіла на лавку під *школою* і чекала сторожку (М. Коцюбинський). – Ти мені *школу* розігнала! – І добре зробила! – обізвалась Соломія (І. Н.-Левицький).

Завдання 6. Знайдіть слова, семантика яких зазнала трансформації метафоричного типу. З'ясуйте, за якою ознакою здійснилося це перенесення.

Я якось не зрозумів того місця, де Ви пишете, що не можете порозумітися з Мирним в справі видання його повісті (М.Коцюбинський). В садах кохалися, цвіли, неначе лілії, дівчата (Т. Шевченко). Українська мова своєю доброзвучністю займає одно з перших місць (може, третє або четверте) між усіма європейськими мовами (И.Самійленко). Сю перлину не ти,

а я відкрив уперше (Л. Українка). Я, пливучи сюди, багато думав, то був великий океан думок... (Л. Українка). Тепер ніхто вже не знімав гострих, пекучих питань, як першого дня, коли Кирило приїхав на дачу (М. Коцюбинський). Тітки та дядини силкувались направляти її на добру путь (І. Н.-Левицький). В тім гаю, у тій хатині, у раю, я бачив пекло... Там неволя, робота тяжкая, ніколи і помолитись не дають (Т. Шевченко). Він хотів вилаяти Скрекотня останніми словами, змішати його з болотом (Г. Косинка). Хто щиро поважа родину, свій рідний край, тому не всюди рай: чужина в'ялить, як билину (Л. Глібов). Коло самого Канева Дніпро протікає двома рукавами; якраз так, як коло Києва (І. Н.-Левицький). Ніч темна, погода сира – одбива всяку хіть (П. Мирний). Нашадок Посейдонів, він знав вогонь, а ці – сире і свіже рвуть (М. Зеров). Марина так розписувала її свого чоловіка, що Христі здавалося, от-от двері розчиняться і ввіде він у хату, світлячи своїми божевільними очима (П. Мирний).. Отак німота запалила Велику хату. І сім'ю, сім'ю слав'ян роз'єднала і тихо, тихо упустила усобищ лютую змію (І. Н.-Левицький). Якась собака винишпорила, що в листі друковане, і мене кличуть на пошту, щоб відкрити при мені листи (М. Коцюбинський). Її очі засяяли; личко спалахнуло рум'янцем (М. Вовчок). Усе лякало нас: трава, що тихо майоріла, і гаю дальнього стіна (Л. Українка). Находить велика пошесть, страшна чума (єзуїти), котра може змести нас з лица землі (І. Франко). Кожний пишався не тією правдою, про яку говорили уста, а тільки гласом своїх власних речей, легкою течією своєї мови (В. Самійленко). Як говорила мама, то завжди наростяг, і хоч річ її була ласкава... - холодом несло від її ласкавої річі (П. Мирний). У нас єсть закон дідівський – не ми його поставляли, не нам і ламать його (С. Васильченко). На далеких вершках Карпат блискотіли ще здорові снігові шапки, мов іскристі діамантові корони (І. Франко). І поезія, і звуки, і образи – все зрушувало, все розкривало схований гарячий смисл (Г. Хоткевич).

Завдання 7. Користуючись етимологічним словником, визначте, які зміни відбулися у лексичному значенні слів (розширення, звуження, переосмислення, спеціалізація, розвиток певної конотації).

Весілля, пиво, форум, кімната, роль, карантин, чорнила, столяр, стріляти.

Тема 5: «Лексико-семантична система сучасної української літературної мови. Омоніми. Синоніми. Антоніми. Пароніми»

Питання для вивчення

1. Розрізнення полісемії та омонімії. Типи омонімів.
2. Синонімія, причини її розвитку. Типи синонімів. Синонімічний ряд.
3. Антонімія як визначення смислової протилежності слів. Оксюморон (оксиморон).
4. Паронімія та паронімазія.

Завдання для виконання

Завдання 1. Запишіть подані речення та з'ясуйте, які з виділених слів є багатозначними словами, а які – омонімами.

Згадаю що чи що побачу, то так утну, що аж заплачу. І ніби сам перелечу хоч на *годину* на Україну (Т. Шевченко). Я таки часом шила. – На *годинах* «рукоділля», як була ще гімназисткою? – подражнила її знову сестра (Л.Українка). Барометр уперто показував «дош»... Він і на крихітку не хоче посунутись на сухеньке, хоч нам дуже потрібна *година*

(М.Коцюбинський). Тим часом Кирила повели аж на **край** міста (М.Коцюбинський). Хата була третя од кінця й стояла **край** вишневого садочка (І. Н.-Левицький). Десь у небі журливо курликали **журавлі**, відлітаючи в теплий край (В. Кучер). Далеко серед пасовиськ видніється колодязь із **журавлем** – водопій для худоби (О. Гончар). Скоро **схід** забагровіє, засміється з далини ясне сонечко весни (Г. Бойко). **Схід** побратимів назначений був на неділю (І. Франко). Висока гора, і **схід** на неї крутий, змією кругом шпиля так і обвився (П. Мирний). Вона [агава] бачить море і скелі, перша стрічає **схід** сонця, остання ловить червоний **захід** (М. Коцюбинський). Вона [перекладачка] страждала від своєї ролі посередника у великому діалозі між **Сходом і Заходом**, як пишуть у газетах (П. Загребельний). Я пасток на тебе не **наставляла** (Л.Українка). Веде коня за поводи та плаче Ярина, старий батько іде рядом, **наставляє** сина (Т. Шевченко). **Три** уважніше і охайніше (Ю. Збанацький). Їх було **три** сестри (І. Вільде). Вирують весняні струмки, кличуть **ключі** журавлині (М. Луків). Сторож брязнув **ключами**, одмикаючи важкий здоровий замок (І. Н.-Левицький). По крутих схилах балки росли буйні трави, а в самій глибині, то в одному, то в іншому місці били джерельні **ключі** (І. Цюпа). Ліворуч було якесь **глибоке**, бездонне провалля (Г. Хоткевич). Згори, де стояла її хата, глянула на село. Цибуля спала, осяяна глухим світлом місяця, спала тим **глибоким** передранішнім сном, міцнішим за який може бути лише сама смерть (Є. Гуцало). Осінь уже **глибока** стояла, вітер холодний віє, так наскрізь і пронизує (Панас Мирний). Синок, вірний **образ** батька та єдина потіха... , в тих самих росте ідеях (І.Франко). До півночі молилась вона перед **образами**, прохала в бога щастя-долі своїй першій дитині (І. Н.-Левицький). Всю свою ненависть до хижачтва Франко сконцентрував у **образі** орла-беркута (М.Коцюбинський). Погода тут, як на злість, бридка, - іде сніг і зараз розтає, вітер **противний**, мокрий (Л.Українка). Здається, я ж її не неволив, я не согрішив, я ж її слова **противного** не промовив (Г. Барвінок). Ой, скажи, дай пораду, як прожити **без долі**?! Як одрізана гілка, що валяється

долі (Л. Українка). Одрадяни вже лічили, скільки-то заробітку спаде на їх *долю*, що треба zostавити на харч, а що – продати (П. Мирний). Рука шпарко бігла по *лінійках* сторінок, слова вишикувалися стрункими шеренгами (Ю. Смолич). Привезли Вересая ввечері додому на панській *лінійці* (Ф. Бурлака). Гість *лави* не засидить, ліжка не залежить (М. Номис). Як гарно марилося на шкільній *лаві*, скільки робилося проєктів! (М.Коцюбинський). У дві *лави* задніпрянці з москалями стали, аж за милою – меж лавами понесли клейноди (Т. Шевченко). З вікна видно Везувій. Увечері на вершку горять вогнем два потоки *лави* (М.Коцюбинський). Вона крутнулась, миттю вискочила з кімнати, ще й причинила одну *половину* дверей (І. Н.-Левицький). Увечері Стасик повів мене на мамину *половину* (М. Коцюбинський). Жив тепер у тій хаті якийсь москаль з своєю невінчаною *половиною* (П. Мирний). Анна Федорівна служить мені живим *прикладом*, як люди поправляються в Сан-Ремо, просто в очах і до непізнання (Л. Українка). А що мені не розбито голову *прикладом*, не розпорото живіт штиком, не прострелено груди кулею так, як іншим, то се ж тільки випадок... (Л. Українка). На чистім снігу свіжий *слід* малої ноги (П. Мирний). Ярина сидить бліда, непорушна, з *слідами* переляку та боротьби на обличчі (М. Коцюбинський). Читала все, що під руку попадало. Так і *слід*. Літературу, як і життя, треба знати з усіх боків (Л. Українка). При світлі воскової свічки... вони взялися до роботи і так захопилися, що забули про втому та *сон* (М. Коцюбинський). Отакий-то на чужині *сон* мені приснився! (Т. Шевченко). Уся зелена степова скатерть була ніби заткана квітками: червоними купами смілки, синіми дзвониками, жовтими степовими тюльпанами, фіолетовим *соном* (І. Н.-Левицький). Де п'ють, то там і ллють, без *шкоди* не бува (П. Г.-Артемівський). Чия *шкода*, того і б'ють (Укр. присл.). Кров не вода, розливати *шкода* (Укр. присл.). Там чумаки ходять, в руках воли водять, траву *спасають* (П. Чубинський). Чорна риза не *спасе*, а біла в гріх не введе (М. Номис). Перші дні по моєму приїзді треба було згаяти на службові *справи*

(П. Мирний). Адвокат розпитався,переглянув *справу* й похитав головою (М. Коцюбинський). *Справа* і зліва безконечно тяглися спресовані маси дерева, цегли (М. Коцюбинський). Бо, сліпі, не знають, бо не бачать, що є брови чорні, карі очі, і високий *стан* козачий, і гнучкий дівочий (Т. Шевченко). На щит Палланта положили,.. із бою потаскали в *стан* (І. Котляревський). У нас вдома вічний лазарет... Я нічого не можу робити, а тим часом мушу писати і такий *стан* дуже мучить мене (М. Коцюбинський).

Завдання 2. Доведіть, що подані слова можуть вступати в омонімічні відношення, увівши їх у словосполучення або речення. З'ясуйте типи омонімів.

Термін, п'яти, кувати, світи, проспект, їм, виходити, задачу, ударний, розвідка, зашию, полька, ніс, приклад, поспівати, поволі, ячмінь, грамота, склад, ящур, цеглина, дуло, умови.

Завдання 3. З'ясуйте значення наведених нижче міжмовних омонімів.

Достигати – достигать, весілля – весельє, літній – летний, май – май, нагадати – нагадать, неділя – неделя, орати – орать, підручник – подручник, пристрасний – пристрастный, річ – речь, боронити – боронить, родина – родина, роковий – роковой, стать – стать.

Завдання 4. Серед поданих синонімічних рядів знайдіть домінанту. Відповідь обґрунтуйте.

Міркувати, гадати, думати, метикувати, роздумувати, мислити, кумекати;
Плечистий, коренастий, жилавий, кремезний, дебелий, широкоплечий;
Шлях, стежка, путь, магістраль, дорога, тракт, шосе, траса, автострада;

Сяк-так, негаразд, недобре, погано, незадовільно, негоже, зле, жахливо, кепсько.

Завдання 5. З поданих речень випишіть синоніми до слів *іти, говорити*.

Так чи інакше, але ви бредете під холодним травневим дощем...(Ю. Андрухович). Всю ніч без перепочинку пленталися змучені люди і тварини безкрайньою сухою пустелею (З. Тулуб). Руслан цибав на одній нозі (О. Ульяненко). Він свідомо, зумисне чимчикує узбіччям (В. Шкляр). Сусід несмішливо тупцяв за нею в той самий затишний куточок саду (Ю. Винничук). Чоломбитько, як понятий, сновигав услід за мною...(В. Шкляр). Бо здавалось тобі, що вірним шляхом кульгаєш, товаришу, а виявилось – ні (Ю. Андрухович).

Марко теревенив і розпятажував цілу дорогу (Г. Тютюнник). Коли люди чогось не знають, вони плещуть усякі дурниці (Ю. Смолич). Він щоразу бачився з Ядвігою, говорив з нею, ляпав якісь дурниці (П. Загребельний). Так вони й життя прожили вкупі – Мотря пашекувала, базікала за десятьох, а Ягор мовчав, як глухий (О. Копиленко). Біля парників уже галакало жіноцтво, озброєне лопатами і граблями (М. Стельмах). Ті [парубки] було зійдуться на вечорниці та як стануть баляндрасить, то й мертвий би розреготався (О. Стороженко). Довго гомоніли, галдикали, били та морочили голову [бурсаки], дошукуючись – де справді взялася на селі ця таємнича Оксана (С. Васильченко). Таке меле, що й купи не держиться (Нар. тв.).

Завдання 6. Подані слова згрупуйте в синонімічні ряди, визначте типи синонімів.

Сміятися, сумний, ширість, зубоскалити, товариство, відвертість, смутний, компанія, безпосередність, гигикати, засмучений, харчі, громада, невеселий, прямодушність, продукти, хіхикати, журливий, ватага, задушевність, продовольство, печальний, братія, іржати, щиросердечність, харч, безрадісний, бомонд, простосердечність, заливатися,

припаси, зажурений, хліб, щиросердя, братва, провізія, заходитися, меланхолічний, панібратство, провіант, скорботний, хліб-сіль.

Завдання 7. До поданих слів доберіть антоніми. Перевірте себе за словником антонімів.

Абсолютний, скупий, пришвидшувати, архаїзм, верховина, всюди, відкритий, заощаджувати, достатки, жартома, альтруїзм, духовний, завжди, звинувачувати, природний, аналіз, прилетіти, порядок, світло, волого, екстраверт, високий, сумний, щедрий, літній, вгору, гострий, працьовитий, успіх.

Завдання 8. Утворіть за допомогою префіксів антоніми до поданих слів.

Багатолюдний, відцвітати, смачний, гармонійний, відлетіти, недооцінка, заходити, легальний, обдарований, забігати, озброєний, розбігтися, внести, хмарний, роздягнений, обмежений, залазити, грамотний, заїжджати, закривати, підійти.

Завдання 9. З наведених прислів'їв та приказок випишіть слова-антоніми. Визначте загальнономвні та контекстуальні антоніми. Доповніть завдання декількома прикладами.

На чорній землі білий хліб родить.

Порожня бочка гучить, а повна мовчить.

Борода, як у старого, розуму, як у малого.

Літній день за зимовий тиждень.

Краще синиця в руках, ніж журавель у небі.

Краще з розумним знайти, ніж з дурним загубити.

Завдання 10. Розмежуйте значення паронімів, склавши з ними словосполучення або речення.

Дипломант // дипломат // дипломник, висвітлювати // освітлювати, талан // талант, автоматизований // автоматичний // автоматний, духовий // духовний // душевний, диктант // диктат,

поступальний // поступливий // поступовий, фанатичний // фантастичний, визначити // відзначити // зазначити, переконаний // переконливий, навчальний // повчальний, терплячий // терпимий, афект // ефект, економічний // економний, еміграція // імміграція // міграція, корисливий // корисний, орден // ордер, кваліфікаційний // кваліфікований.

Завдання 11. Утворіть словосполучення, правильно поєднавши іменник з відповідним паронімом, поданим у дужках.

Чистота, світогляд, погляд, пристрій (ідеалістичний, ідеальний);

Роль, засіб, зв'язок, шляхи (комунікативний, комунікаційний);

Матеріал, журнал, книга, цитата (ілюстративний, ілюстрований);

Площа, канава, земля, канал (зрошувальний, зрошуваний).

Тема 6: «Фразеологічна система сучасної української мови»

Питання для вивчення

1. Поняття фразеологізму, його відмінність від слова та словосполучення.
2. Класифікація фразеологізмів за ступенем семантичного злиття компонентів.
3. Граматична характеристика фразеологізмів.
4. Походження та стилістичне забарвлення фразеологізмів.

Завдання для виконання

Завдання 1. Відокремте вільні синтаксичні словосполучення від фразеологізмів. Які з них можна віднести до обох груп?

Відкрити очі, відкрити кран, відкрити душу; важка валіза, важкий день, важкі часи, важкий на підйом; тримати в тіні, тримати вдома, тримати хвіст трубою; купатися в річці, купатися в розкошах; легка задача, легкий хліб; пускати стріли, пускати на вітер, пускати сльози, пускати по світу, з'їхати з глузду, з'їхати з гори, дивитися крізь скло, дивитися крізь пальці.

Завдання 2. З'ясуйте значення та розкласифікуйте подані фразеологізми за ступенем семантичного злиття компонентів.

Піймати облизня, багато вітру в голові, зігнути в баранячий ріг, блиснути очима, брати в шори, виляти хвостом, звестися на ноги, байдики бити, випивати всю кров, доливати масла до вогню, притча во язицех, в один гуж тягти, скрутити в баранячий ріг, здобути перемогу, вскочити в халепу, тримати камінь за пазухою, порушити питання, збити з пантелику, дати пораду, лясати точити, вилами по воді писано, взяти слово.

Завдання 3. Дайте граматичну характеристику фразеологізмів, добираючи до них відповідні однослівні синоніми. Які це частини мови? З трьома фразеологізмами складіть речення, що проілюструють їх різну синтаксичну функцію.

Тертий калач, виходити з себе, з ніг валитися, через пень колоду, тільки душа в тілі, корінь зла, слово в слово, не показувати носа, як кіт наплакав, не за горами, як дві каплі води, нечистий на руку, гнути спину, як грім серед ясного неба, кров з молоком, ні пари з вуст, хоч свічки ліпи, у свинячий голос, у сорочці народився, брати ноги на плечі, альфа і омега, тугий на вухо, доки рак свисне, ніг не чути, впасти в око, і кури не клюють, заяча душа, кривити душею, грошовий мішок, по

гарячих слідах, хоч проти шерсті гладь, рукою подати, як оселедців у бочці, дамоклів меч, узяти гору.

Завдання 4. З'ясуйте значення та джерела поданих фразеологізмів: фольклор, історичні події, біблійські легенди, антична міфологія, література, господарська діяльність людини, наука, спорт і т. п.

Нести свій хрест, брати на буксир, піднести гарбуза, іду на ви, Троянський кінь, п'яте колесо до воза, розрядити атмосферу, або зі щитом, або на щиті, згустити фарби, медові та молочні ріки, бути чи не бути, давати задній хід, передати куті меду, море по коліна, наламати дров, п'ятами наживати, розкрити карти, пасти задніх, душу богові віддати, звести рахунки, давати перцю, два чоботи – пара, за тридев'ять земель, зігнути в дугу, як млин меле, грати першу скрипку, випити чашу до дна, троянди й виноград, як Мамай пройшов, закрутити гайки, відкинути копита, як вареник в маслі, з одного тіста, замести сліди, держати фасон, розводити філософію, найшла коса на камінь, на два фронти, втрачати рівновагу, підливати масла в вогонь, шокова терапія, перезавантажити параметри відносин.

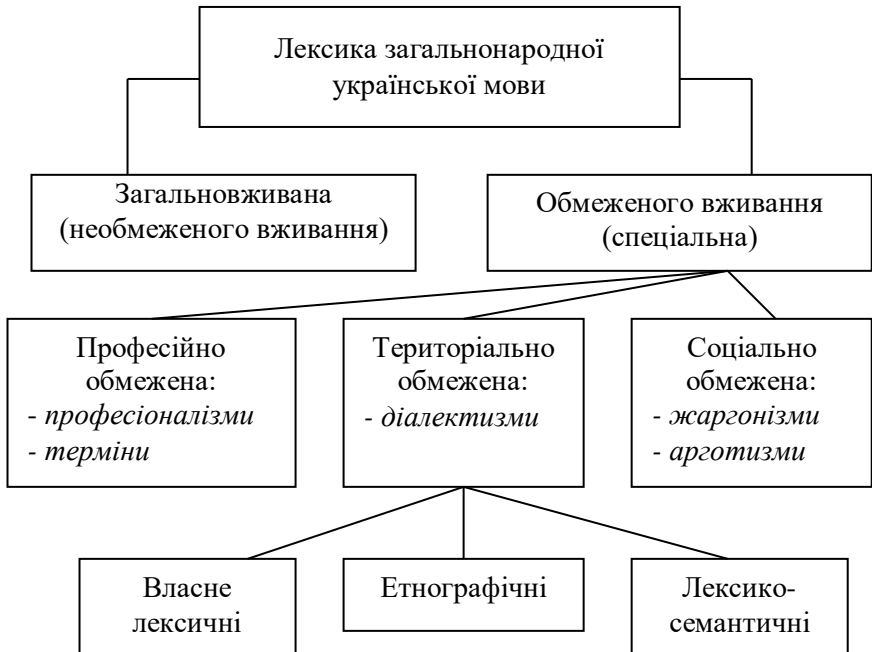
Завдання 5. Диференціюйте фразеологізми з точки зору їх стилістичного забарвлення на розмовні (стилістично знижені), нейтральні та характерні книжним стилям.

Трохи не лусне, попасти чорту в зуби, витати на небесах, клеїти дурня, спуститися з неба на землю, потрусити злиднями, яблуко розбрату, сипати солі на рану, задирати носа, на сьомому небі, полічити ребра, канути в Лету, за комір не капає, як раз плюнути, внести свою лепту, як язиком злизало, підводне каміння, мертвий капітал, пожирати очима, носити на руках, язика чесати, наріжний камінь, попасти пальцем в небо, рвати горлянку, пускати коріння, святая святих, ручатися головою, скалити зуби, тішити себе надією, слабкий на утори, на сон грядущий, шкуру драти.

Тема 7: «Походження та функціонування лексичних одиниць сучасної української мови»

Питання для вивчення

1. Склад лексики сучасної української мови з точки зору походження.
2. Характеристика лексичних одиниць української мови за комунікативною сферою вживання.
3. Функціонально-стильове розшарування сучасної української лексики.
4. Активна та пасивна лексика сучасної української мови.

Завдання для виконання

Завдання 1. З тексту випишіть по декілька прикладів споконвічної української лексики, диференціюючи її на чотири групи, що вказані у відповідній таблиці.

Стежина до маминої хати петляє через город. Усе тут до болю знайоме: он дбайливо опоряджена розора стьобнула через картоплю, здвобіччя висаджені кущики квасолі, а між ними поважисто розплелося гарбузове гудиння, на видолинку густою порослю буяє морква, сизіє тугими голівками капуста, густими листочками пішли у зріст буряки... Усе довкола живе нььчиною присутністю (В. Скуратівський).

Завдання 2. У тексті знайдіть слова, що належать до лексичних запозичень. Визначте джерело запозичень. З'ясуйте, які з іншомовних слів є запозиченими, а які виникли в українській мові на основі іншомовних слів за допомогою словотворчих засобів.

Суттєвим у тексті виступає також соціолінгвістичне значення слова, що пов'язане з етнічною самобутністю народу, його побутом, освоєнням реалій об'єктивного світу. Соціолінгвістичне значення входить у семантичну структуру слова, інколи соціолінгвістичне значення залежить від ідеологічного спрямування мовців. Це так зване ідеологічне значення. Важливість адекватного сприйняття соціолінгвістичного значення слів з особливою яскравістю виявляється при перекладі. Адресоване своєму національному читачеві і функціонує в національно-мисленнєвому контексті, слово сприймається автоматично і не вимагає ніяких пояснень й уточнень, мотивацій, оскільки його семантичний обсяг співвідноситься з конкретним контекстом і відповідно до цього контексту інтерпретується (А. Загнітко).

Завдання 3. Дайте коментар стосовно стилістичного забарвлення наведених нижче лексем, користуючись відповідною таблицею.

Новатор, гультяй, проклітика, шпора, боєздатність, охмуряти, човгати, хвостист, тлумачити, хапуга, зрізатися, дезінфекція, відданість, зустріти, надибати, бідолаха, вікно, причепа, скиглити, бублик, сіяти, витріщатися, висяк, записувати, фіксувати, теревенити, ляп, інсинуація, кльово, щастить, везе, барахло, оглядини, подіум, бабки, плавати, собачитися, стояти, стовбичити, рапсодія, прашур, предки, достобіса, хизуватися, гордитися, телепень, рангоут, шапка.

Завдання 4. Знайдіть у віршованому творі діалектні слова. Допишіть до них діалектизми, які ви чули у вашому місті чи селі або знаєте з художньої літератури.

Чудесні барви

...А є ще риси мови, що зветься діалекти:
Це говори місцеві на дещо інший лад.
На Київщині (в Літках) взуття зовуть обувка,
А огірок звичайний в Чернігові – гурок,
А кошик на Поліссі (в Іванкові) – кошувка,
І назви, і вимова різняться що не крок.
Раз якось на базарі професор із столиці
Заговорив із дідом, що ягоди привіз:
- То, значить, на Поліссі вродили полуниці?
Я бачу, ви з-над Снові, із хутора Рогіз.
Дід витріщає очі – і як це може бути?
- То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?
- Та ні, я просто знаю, як де говорять люди:
Прислухуюсь до мови – і в цьому весь секрет.

Д. Білоус

Завдання 5. Поділіть застарілі слова на дві групи: історизми та архаїзми. До яких із них можна добрати сучасні синоніми? Проілюструйте це.

Віче, гусар, жалування, бранець, городовий, вельми, лати, перст, літопис, гряде, дружина, пійт, ключниця, сотник, ректи,

оброк, рать, орда, узріти, соцький, обіч, жупан, крамувати, вия, панщина, княгиня, народництво.

Завдання 6. Подані нижче слова ввійшли в українську мову в кінці минулого століття, і відповідно мали назву – неологізми. З'ясуйте їх значення. Чи й сьогодні всі вони належать до цієї групи лексики? Додайте декілька прикладів неологізмів, що з'явилися в українській мові нещодавно.

Інвестиції, сайт, маршрутка, дистриб'ютор, банкомат, мораторій, магістр, євро, прихватизація, екзитпол, Майдан, оstarбайтер, інновація, маклер, номінація, ксерокс, дисплей, іміджмейкер.

Завдання 7. Згадайте та запишіть сучасні українські лексеми, які утворилися на основі поданих старогрецьких та латинських слів.

Avis (лат.) – птах; antropos (грец.) – людина; bibliov – (грец.) – книга; bios (грец.) – життя; varians (лат.) – різний; vegeto (лат.) – рости; verbum (лат.) – слово, дієслово; grandis (лат.) – великий; gastros (грец.) – шлунок; daktulos (грец.) – палець; deka (грец.) – десять; dentis (лат.) – зуб; kratos (грец.) – влада; locus (лат.) – місце; manus (лат.) – рука; pedis (лат.) – нога; memoria (лат.) – пам'ять; magistro (лат.) – навчаю; natio (лат.) – народ; patros (грец.) – батько; pulmonis (лат.) – легені; pulsus (лат.) – удар.

Завдання 8. В поданих контекстах знайдіть індивідуально-авторські неологізми, або оказіоналізми. З'ясуйте їх структурні, семантичні та стилістичні особливості.

На сизих пагорбах рясно село горіє, і сірі вітряки окрилюють свій вік (М. Вінграновський). На схилах ночі, там, де гладь води, овеснені розплескувала зорі округлим місяцем (Г. Мирослава). В лимані місячним купає ноги ніч, а руки горнуть світла зорепасма, обтрушуються локони окрасні (Г. Мирослава). Зникають вогники у млі, і сльозять тихо мої вії (М. Семененко). Спочатку захопили чвертку неба, а потім половину, а вже далі весь небовид, і синій виднокіл, і небодаль, і зорі повечірні (А. Малишко). Гуде пчола і так літає, наче п'яна.

Від запахучості й тепла (Д. Павличко). А дві донечки – вмиті суниці – повнощого крізь шибу цвіли (І. Драч). Він не повчав, не вітійствував, не розглагольствував, не цицеронив і не демосфенив (П. Загребельний). І здавалось – можна від напруження безнадійно тріснути, і здавалось – душоплямою зостанеться навіки цей кошмар (М. Семененко). Утнути вірш поет спроможний лиш маловисокохудожній (В. Солодкий). От ви знаєте, у кого з ваших колгоспників більше трудової, трудовобазарів, взагалі трудопрогулів, ніж трудоводнів (О. Вишня).

Тема 8: «Лексикографія»

Питання для вивчення

1. Лексикографія як наукова дисципліна. Етапи становлення української лексикографії, стан та перспективи розвитку.
2. Загальна типологія словників. Енциклопедичні та лінгвістичні словники, їх призначення. Відмінності словникових статей.
3. Типи лінгвістичних словників, принципи їх укладання:
 - тлумачні словники української мови,
 - словники іншомовних слів української мови,
 - словники мови письменників,
 - ономастичні словники української мови,
 - етимологічні словники української мови,
 - історичні словники української мови,
 - інверсійні (зворотні) словники,
 - термінологічні словники української мови,
 - діалектні словники української мови,
 - фразеологічні словники української мови,
 - словотвірні словники української мови,
 - словники жаргонної лексики української мови,
 - граматичні словники,
 - автоматичні словники.

План характеристики словника

1. Коли та ким укладений даний словник?
2. Призначення словника.
3. Кількість лексичних одиниць.
4. Принцип розташування лексем (фразем).
5. Структура словарної статті.
6. Які прийоми пояснення слів використовуються?
7. Яким чином і з якою метою включається ілюстративний матеріал?
8. Скорочення, графічні позначки, що використовуються, їх значення.

Завдання для виконання

Завдання 1. Керуючись запропонованим планом і списком словників, письмово дайте стисло характеристику таких основних словників української мови : одного тлумачного словника, словника лінгвістичних термінів, етимологічного словника, фразеологічного словника та ще одного словника за вибором студента. Пункти 5-8 повинні бути проілюстровані самостійно підібраними прикладами із відповідних словників.

Завдання 2. Випишіть словникові статті з одним із поданих слів із словників різних типів (енциклопедичного та з усіх основних лінгвістичних словників: тлумачного, орфоепічного, етимологічного, фразеологічного, морфемного, синонімів, антонімів, омонімів, паронімів). Проаналізуйте зміст і структуру цих статей. Порівняйте значення цього слова в українській мові з його семантичним спектром в англійській (німецькій, французькій) мові.

Берег, біда, братися, бік, білет, білий, близький, болото, боротьба, брат, вилетіти, важкий, вгору, вернути, весна, взірєць, виводити, вигляд, вигравати, вид, виживати, викидати, віра, виливати, вина, вилітати, вузол, виносити, високий, вік, випадати, вулиця, випускати, вінець, вирости, висота, відкритий, вогонь, гарячий, грати, гість, голка, гнути, гора, горизонт, день, дістати, джерело, дно, дорога, дошка, ждати, жертва, земля, зірка, історія, камінь, книжка, коліно, колія, корінь, крапля, крило, круглий, межа, мир, мисль, міцний,

мозок, моргати, море, ніс, номер, носити, обід, пізній, поле, полотно, поріг, полум'я, розбити, ріка, розкрити, розкусити, садити, свігло, сіяти, серце, сісти, сіль, скидати, сірий, скипати, скарб, скрипіти, скупий, скріплювати, смак, славити, слизький, сміття, служити, слід, слово, слухати, сліпий, сонце, солодкий, сохнути, стіл, спадати, стіна, сторінка, співати, сторона, струна, сушити, тепло, тонути, тиша, торкатися, тягар, труситися, тягнути, хвіст, хитатися, хліб, хмара, ховатися, хребет, цвісти, центр, ціна, шапка, шлях, шпилька, щит.

Змістовий модуль 2. МОРФЕМІКА. СЛОВОТВІР. МОРФОЛОГІЯ. САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Тема 9: « Морфеміка. Словотвір. »

Питання для вивчення

1. Поняття про морфему. Типи морфем в українській мові
2. Основа . Типи основ.
3. Поняття про словотвір.
4. Морфологічні та неморфологічні способи творення слів в українській мові .

Завдання для виконання

Завдання 1. У наведених словах виділіть морфем.

Гора, гірка, горище, горець, горянка, гористий, гористість, гірняк, узгір'я, загірний, підгір'я, підгірний, передгір'я, передгірний, гірський, гороподібний, горотворення, високогірний, косогір; просити, проситися, прошений, випрошувати, просьба, запрошувати, перепрошувати; брати, збирати, збір, перебір, збори, збірник, розбір, недобір, вибори, відбірний; графити, графа, графема, графічний, каліграфія, каліграфічний, графолог, розграфлений; земля, земляний, земелька, земний, приземлений, приземкуватий, землемір, землянка.

Завдання 2.. Поділіть слова на морфеми за поданою схемою. За потреби звертайтеся до «Морфемного словника» Л. М. Полюги (К., 1983

Основа			Флексія	Постфікс і
Префікс	Корінь	Суфікс		

Погляд, розуміння, приклад, лижник, наївся, верхи, робітничий, гнути, сучасний, майбутнє, підводний, денний, прихильність, читальня, глядач, Галин, Іванів, проїжджаюся, мильний, граючись, завтра, ловля, непорозуміння, вісімсот, б'ю. читацький, забарвлений, обережний, привабливий, голубливий.

Завдання3.. Визначте у виділених словах основу; обґрунтуйте.

Добре слово, **добре** бігати; займатися **бігом**, бігти **біго'м** жити **повному**, **по новому** мосту; **кругом** обступили, гратися **кругом**; **в перше** вікно, побачити **вперше**; **у трьох** дітей, **утрьох** пішли; **гаряче** залізо, **гаряче** надворі; треба заодно знайти, **за одно** слово; **по тім** слові, **потім** зроблю; **на** решті паперу, **нарешті** прийшли; **глибокий став**, **став** підростати рідна **мати**, **мати** хист; **три** школи, **три** гумкою; **опусти."** **повіки**, **повіки** не забуду; добра **справа**, вікно **справа**; **брати** за руку, рідні **брати**.

Завдання 4. Доведіть, що у поданих словах різні корені.

Передумова, передумувати; просо, просувати, просохлий: побратись, побратим; відмітати, відмітити; відомість, відомстити; здолати, знедолений; маринад, мариніст, марити; північ, півнячий; потоптаний, потоп; провідати, провідник.

Завдання 5. Визначте способи творення слів :

Фаббувати . черговий. по- українськи.супутник. правнук. сучасний. олягатися.зелень.землезнавство. іноземць.вельмишановний, набережна лісовий, хліб-сіль, пілот-інструктор, гарно.

Тема 10 : « Морфологія. Самостійні частини мови. »

Питання для вивчення

1. Засоби вираження граматичних значень слова в українській мові.
2. Граматична форма і граматична категорія.
3. Частини мови в українській мові. Принципи виділення частин мови.

Завдання 1. Установіть граматичні категорії, граматичне значення й засоби їх вираження у підкреслених словах:

Взявши коней, учитель гайнув був на станцію, але нікого вже там не застав із тих, кого сподівався застати (О.Гончар)

Тема 11: « Іменник як частина мови »

Питання для вивчення

1. Лексико-граматичні розряди іменника
2. Рід іменників
3. Число
4. Відмінки
5. Відміни
6. Особливості відмінювання

Завдання 1. Складіть речення з іменниками спільного роду, щоб у першому випадку цей іменник був жіночого роду, а в другому – чоловічого. Подумайте, чи подані форми множини іменників справді є парними до форм однини. Чому?

Дитина - діти, людина - люди, селянин - селяни громадянин - громадяни, гордість - гордощі, радість - radoщі, хитрість – хитрощі, дівчина – дівчата, хлопець - хлопці, хлоп'ята.

Завдання 2. Перепишіть, поясніть закінчення родового відмінка іменника однини чоловічого роду II відміни.

- а) Людині не можна відриватися від рідного берега.*
- б) Фірма не виконала замовлення в межах встановленого терміну.*
- в) Не носи каменя за пазухою, а з'ясуй з ним все раз і назавжди.*
- г) На наймолодшенького в мене, бачите, не виявилось якогось там папера, тому й розмовляти зі мною відмовилися.*

Завдання 2.. Від поданих іменників утворіть форми кличного відмінка. Поясніть закінчення.

Іван, місяць, сестра, надія, Олег, жнець, ніч.

Завдання 4 ..Запишіть придумані вами 2 речення. Визначте у них синтаксичну роль іменників.

Завдання 5. Поставте іменники жіночого роду I відміни у формі орудного відмінка однини:

Каша, парта, свічка, надія, Марія, межа. вежа, карта, дошка, фабрика, дівчина, круча, онука, ковбаса, вітрина, картина .

Завдання 6. Визначте рід поданих іменників. За якими ознаками ви це зробили?

Рояль, тюль, толь, шампунь, степ, ступінь, біль, вуаль, кір, насип, Сибір, дріб.

Завдання 7. Випишіть у три колонки іменники, що вживаються в однині та в множині; лише в однині; лише у множині.

Клас, студент, факультет, фабрика, інститут, брат, сіно, хитрощі, дівтора. хата, береза, дерево, лікар, Карпати.

Тема 12: « Прикметник як частина мови »

Питання для вивчення

1. Розряди за значенням
2. Ступені порівняння якісних прикметників
3. Повні і короткі прикметники
4. Правопис прикметників
5. Правопис складних прикметників.

Завдання 1.. У наведеному уривку знайдіть прикметники і визначте їх значення (обсяг, розмір, зовнішні чи внутрішні властивості, колір, різні якості, відношення до місця, часу, простору тощо).

Антін бачив перед очима те, про що говорив. Красною слова, блиском уяви він оглушив Марту, скорив, водив за собою. Вона йшла за ними покірنا, непотрібна, та третя, як тінь, і дивувалась силі, яка не давала їй змоги опертись. Як в чарівному сні, вона ходила за ними по вузьких провулках з засто- лим теплом, що порізали скрізь садки винограду й цитрин, то білі на сонці, то сірі у холодках. Здавалось, з гір потекла колись бистра вода і лишила по собі висохлі кам'яні лежа, на дні яких безгучно блискав хвилястий рух ящірки, сірої, немов душа каміння. А ось перешкода. Од стіни до стіни заповнила вуличку в'язка колючого сіна на голові жінки. Мигнуло на мить підборіддя, кінчик рівного носа або вогонь чорного ока — і знову так само пусто і мертво в ложі вмерлої річки. Тиха поступ селянки пропала у спертім теплі — і тільки знову беззвучно мелькає, немов гадючка, гострий хвіст ящірки по мозаїці стін (*М. Коцюбинський*).

Завдання 2. Випишіть прикметники разом з іменниками, визначте рід, число й відмінок; обґрунтуйте несамостійність цих категорій у прикметника.

Черемшина після дощу

Було, було... Було і відкотилось,
Мов колесо, в туманну глибину,
Та мить таку я пережив одну,
Одно таке у пам'яті відбилось.
Дорога. Ранок. Тиша. Довгий яр,
Весь білою черемхою залитий.
Гроза минула, і пахучі квіти-
Усі в краплинах. Ллється з-поза хмар.

Завдання 3. Доберіть до іменників прикметники-означення, запишіть їх; вкажіть, які з них якісні, а які відносні.

Київ, молодь, сад, вода, поле, долина, ліс, учень, письменник, дружба, мир, місто, пісня.

Завдання 4. Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння прикметників.

Холодний, гарячий, добрий, свідомий, активний, легкий, гіркий, кислий, старий, гладкий, симетричний, контрастний.

Тема 13: « Числівник як частина мови »

Питання для вивчення

1. Числівник. Лексичне значення, граматичні ознаки, синтаксична роль.
2. Розряди за значенням та будовою.
3. Відмінювання числівників.

Завдання 1. Провідмінійте дробові числівники; вкажіть на особливості відмінювання.

1/2, 2/5, 2¹/2 кілограма, 1/25 поля, 5/7 шляху, 3/4 літра, 3,5 мільйона голів, 56,7 мільйона тонн, 47,3 відсотка, 127,6 відсотка.

Завдання 2. Від поданих кількісних числівників утворіть порядкові; запишіть їх словами; поясніть правопис.

275, 306, 518, 1009, 1985, 3489, 19167, 2000, 3000, 5000, 25000, 480000, 3000000, 67000000.

Завдання 3. Напишіть словами дати життя *І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, Марка Вовчка, І. С. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Я. Франка, Лесі Українки, М. М. Коцюбинського*. Вкажіть на особливості відмінювання числівників.

Завдання 4. Замініть цифри словами; поясніть правопис; визначте утворену частину мови.

1-річні курси, 5-стопний ямб, 2-колісний велосипед, 2-годинна лекція, 5-процентний розчин, 4-місячна дитина, 4-кілометровий похід, 5-тисячний внесок, 20-мільйонний житель, 40-відерний ящик, 500-кілометровий перехід, 28-градусний мороз, 19-річний син, 5-метрова глибина, 3-значне число, 500-літній ювілей.

Завдання 5. Перекладіть українською мовою. Визначте особливості відмінювання і правопису числівників в обох мовах.

Двох учениц; двум друзьям; о двух путях; двумя книгами; пяти деревьев; шестью машинами; двенадцатью стульями; пятидесяти рабочих; шестидесяти воинам; семьюдесятью копейками; на девяноста трех гектарах; о шестистах сорока семи участниках; двумстам пятидесяти восьми абитуриентам.

Тема 14: « Займенник як частина мови »

Питання для вивчення

1. Займенник .
2. Розряди займенника за значенням
3. . Розряди займенника за співвідношенням з іншими частинами мови
4. Відмінювання займенників

Завдання 1 Визначити відмінкову форму займенників.

. В морі я хотів печаль свою втопить — Я до моря вийшов рано — море спить. І мені його будити стало жаль — Залишилася

мені моя печаль. 4. Ще не стемнів портрет Жуковського — Брюллов Творив його й носив на грища й лотереї, Щоб вибавить життя Тарасове з оков, Щоб розкувати дух землі своєї (3 те. Д. Павличка).

Завдання 2. Запишіть уривок під диктовку. Звірте написане з друкованим текстом. Випишіть з нього займенники за розрядами, визначте відмінки.

З самого початку свого гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий покровитель і меценат національної культури, мистецтва, науки, православної церкви. Певною мірою він продовжував традицію, закладену в першій чверті XVII століття козацьким гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним, який свою полковницьку та державну діяльність поєднував з активною підтримкою розвитку освіти й науки. Всякими способами Мазепа допомагав, сприяв розвитку освіти в Україні. У Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах і навіть селах фундував школи, бурси й шпиталі, наділяв маєтностями українські монастирі, котрі на той час були вогнищами просвіти завдяки власним школам і друкарням. Мазепа взяв під свою опіку Києво-Могилянську академію, дбав про її розвиток, щедро обдаровував її маєтностями. У 1693 році наново побудував братську церкву Богоявлення, поставив новий будинок для Академії, щоб поліпшити умови «всякому з малоросійських дітей, хотящому вчитися» (О. Апанович).

Завдання 3. Поставте займенники в родовому й орудному відмінках однини без прийменників і з прийменниками *до* або *з*. Поясніть правопис.

З р а з о к

Родовий відмінок

Орудний відмінок

його з, до нього

ним з ним

нікого ні з кого, ні до кого ніким ні з ким

Вона, той, мій, цей, ніякий, нічий, ніщо, дещо, деякий, дечий, абиякий, абищо, хтось, щось, якийсь, чийсь, який-небудь, чий-небудь, будь-який, будь-чий, казна-хто, казна-що, казна- який, казна-чий.

Тема 15: « Дієслово як частина мови »

Питання для вивчення

1. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
2. Форми дієслова
3. Безособові дієслова
4. Вид, час, спосіб, перехідність.
5. Дієприкметник як форма дієслова
6. Дієприслівник .

Завдання 1. Від поданих інфінітивних форм утворіть усі способи дієслів. Складіть або випишіть із художніх творів по 2 речення з дієсловами різних способів.

Брати, косити, сидіти, летіти, дозволити, приносити, лагодити.

Завдання 2. Замініть, де можна, дієслова дійсного способу умовним чи наказовим. Поясніть творення і правопис їх. Простежте, як змінюється зміст тексту.

Ні, я ніскільки не соромлюсь і не вагаюся назвати осінь найлюбішою мені в роковій добою, ні крихти не вагаюся, бо в цій моїй любові до неї і тіні немає тієї зневіри чи того чорного смутку, що їх завжди чогось сполучають із цією, в дійсності життєдайною, частиною року.

Люблю я осінь за те, що навіває вона, як ніяка пора інша, струмені творчої енергії, що все те найкраще, що робилося і що зроблено мною, робив я цією порою.

Люблю я її і за те, що, коли опадає в саду пожовкле листя — ця довчасна примарна краса його, — ночами крізь голе, обшарпане гілля стають видніші довічні зорі, ще глибші, ще ясніші, а в людей спадає з очей полуда і прокидаються ті здорові думки, які дрімали в голові чадної весни та млосного літа (С. Васильченко).

Завдання 3. Від поданих дієслів утворіть усі форми наказового способу. З двома дієсловами (в усіх особових формах) складіть речення; визначте, що виражає кожне з них (прохання, пораду, наказ, застереження тощо).

Написати, сісти, дивитися, лити, пити, їсти, стояти, кинути.

Завдання 4. Вкажіть час дієприкметників :

*Куплений, люблячий, третій, вируючий, ,знаючий, шитий,
позолочений,посинілий, зафарбований,сидячий.*

Тема 16: « Прислівник як частина мови »

Питання для вивчення

1. Значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль
2. Розряди прислівників за значенням
3. Ступені порівняння якісних прислівників
4. Правопис прислівників

Завдання 1. Поясніть творення і правопис прислівників.

Вп'ятьох, вдруге, водно, заодно, поодинці, абикуди, аніскільки, безперестанку, взимку, впереміш, вшир, завчасу, голіруч, дорана, задалегідь, звідусюди, зненацька, мимохідь, мимохить, угорі, навколішках, навперейми, післязавтра, попереду, подекуди, повсякчас, нівроку, попідвіконню, принагідно, щоразу, якнайдовше, по-білоруськи, по-зимовому, ледве-ледве, рано-ранці, всього-на-всього, коли-не-коли, не сьогодні-завтра.

Завдання 2. Розкриваючи дужки, переписіть прислівники і прислівникові сполучення. Для перевірки користуйтеся словниками.

(По) українському, віч (на) віч, десь (не) десь, (по) перше, (по) домашньому, (видимо) невидимо, (давним) давно, куди (небудь), де (небудь), так (то), (казна) де, (без) жалю, (без) кінця (краю), (без) сліду, (з) боку (на) бік, (на) вибір, (на) сором, (не) (з) руки, (ні) (на) гріш, (на) ходу, (по) черзі, (у) сто (крат), (по) двоє, (по) суті, (за) ради, (зі) споду, (зо) зла, (нав) випередки, (горі) лиць, (до) чиста, (в) решті (решт), (з) нічев'я, (з) віку, (на) вмання, (до) тла, (за) (в) часу, в (щерть), (до) волі, (де) далі, (за)

надто, (зде) більшого, (в) розліт, (за) тепла, (за) разом, (в) шестеро, (в) третє.

Завдання 3. Словниковий пояснювальний диктант.

Навмисне, навпереміш, запанібрата, всемеро, відразу, впору, завглибшки, впорожні, догори, деінде, деколи, воднораз, звідсіля, на добридєнь, на жаль, набік, навіщо, у поміч, на віку, з-за кордону, позаторік, назовсім, навскіс, на відшибі, на відмінно, зненацька, дочасно, на вибір, до вподоби, по силі, навиворіт, під боком, віднині, водностаць, зблизька, досхочу, досита, давним-давно, десь-не-десь, по-п'яте, по-всякому, змалку, вперше, вплав, відразу, вкупі, влад, аніде, анітрохи, босоніж, мимоїздом, навздогін, жалюгідно

Завдання 4. Наведіть **10** прикладів речень з омонімами на зразок *в горі — вгорі, по-новому — по новому*; поясніть правопис.

Завдання 5. Перепишіть речення, розкрийте дужки і поясніть правопис.

1. Він хотів не тільки врятувати озимину від випрівання, а й дбав, щоб (в) осени (як) (най) більше всотала води земля, щоб напилась вона (до) схочу {Скляр.}. 2. Ще (за) годину, і ще (за) хвилину будуть далеко (далеко) вони (Л. Укр.}. 3. Ти снилася мені. (У) двох (на) кручі Стояли ми й дивилися (з) висока, Як гризли берег буруни кипучі... (Карм.}. 4. Стояла

Список використаної літератури :
Основна

1. Сучасна українська літературна мова /За ред. М.Я.Плющ - К.: Вища шк., 2000, 2005.
2. Сучасна українська літературна мова /За ред. А.Грищенко - К.: Вища шк., 1993, 1997.
3. Сучасна українська мова / За ред.. О. Д. Пономаріва - К.: Либідь, 1997, 2005.
4. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова. – К.: Академія, 2006.
5. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 2007.
6. Жовтобрюх М. Ю. Сучасна українська літературна мова - К.: Наук. думка, 1984.
7. Юшук І. П. Українська мова - К.: Либідь, 2004.
8. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000.
9. Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови. – Харків, 1997.
10. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова. Фразеологія. – Харків, 1998.
11. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови - К.: Вища шк., 1993.
12. Сучасна українська мова: Синтаксис /за ред. О. Д. Пономарів - К.: Либідь, 1994.
13. Український правопис / НАН України, І-т укр. мови, І-т мовознавства ім. О. О. Потебні. - К.: Наук. думка, 1999.
14. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови - К.: Либідь, 1992.
15. Півторак Т. П. Українці: звідки ми і наша мова - К.: Наук. думка, 1993.
16. Півторак Т.П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – К.: Академія, 2001.

- 17 .Горецький С.Й. Історія української лексикографії. – К.: Акад. Наук УРСР, 1963.
- 18 .Паламарчук Л.С. Українська радянська лексикографія. – К.: Наук. думка, 1978.
- 19 Тараненко О.О. Новий словник української (концепція і принципи укладання словника). – Київ-Кам'янець-Подільський, 1996.
- 20 Паламарчук Л.С. Нові горизонти української лексикографії // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 2. – С. 42 - 44.
- 21 Родніна Л. Корифеї повоєнної української лексикорафії (40-50 роки ХХ ст.) // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 91 - 95.
- 22 Ткаченко О. До концепції нового “Словника української мови” (Перевидання з додатком чи новий словник?) // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 18 - 24.
- 23 Дорошевський В. Про тлумачення значень слів у словниках // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 10 - 21.
- 24 Паламарчук Л.С. Новий академічний словник // Мовознавство – 1980. – № 5. – С. 3-10.
- 25 Паламарчук Л.С., Юрчук Л.А. Засади створення Словника української мови // Мовознавство. – 1967. – № 3. – С. 19 - 30.
- 26 Пилинський М.М. Словник Б.Грінченко. Міфи і факти // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 25 - 32.
- 27 Пилинський М.М. Словник і наше мовне життя // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 8. – С. 20 - 29.
- 28 Скрипник Л.Г. Словник і мовна дійсність // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 58 – 67.
- 29 Городенська К. Граматичний словник (концепція та принципи укладання) // Українська мова. – 2005. – № 2. – С. 22 - 27.

- 30 Волошин В.Г. Комп'ютерна лінгвістика: Навчальний посібник. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 382 с.
- 31 Дубічинський В.В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерні технології: Навч. посібник / Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т". – Х. : НТУ "ХПІ", 2004.
- 32 Карпіловська Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики. – Донецьк: Юго-Восток, 2003.
- 33 Кульчицький І.М. Комп'ютерна технологія укладання словників та проектування словникових баз даних на основі інформаційних лексикографічних моделей: Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 2002.
- 34 Пещак М.М. Нариси з комп'ютерної лінгвістики / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. – Ужгород: Закарпаття, 1999.
- 35 Черницький В.Б. Комп'ютерна лексикографія: Навч. посіб. – Миколаїв: НУК, 2004.
- 36 Пещак М.М. Стан і перспективи комп'ютерної лексикографії в Україні // Мовознавство. – 1996. – № 4-5. – С.8 - 11.
- 37 Русанівський В.М., Широков В.А. Інформаційно-лінгвістичні основи сучасної тлумачної лексикографії // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 7 - 48.
- 38 Широков В. А., Рабулець О. Г., Костишин О. М., Шевченко І. В., Якименко К. М. Технологічні основи сучасної тлумачної лексикографії // Мовознавство. – 2002. – № 6. – С. 49 - 86.

Допоміжна
(основні словники української мови)

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: Понад 13000 діалектизмів. У 2 т. - Луцьк: Вежа, 2000.

2. Балла М.І. Англо-український словник: Близько 120000 слів: У 2-х т. - К.: Освіта, 1996. Брилінський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький: Ред.-вид. відділ, 1991.
3. Бусел ВТ.. Великий тлумачний словник сучасної української мови - К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001.
4. Бучко Д. Інверсійний словник ойконімів України. – Люблін: Ред. вид-во Католиц. ун-ту, 2001.
5. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища шк., 1985.
6. Головащук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К.: Наук. думка, 2001. Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995.
7. Головащук С.І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. – К.: УНВЦ "Рідна мова", 2000.
8. Горпинич В.О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники): Близько 25000 слів. – К.: Довіра, 2001.
9. Гринчишин Д., Чікало М. Словник української мови XVI - 1 пол. XVII ст. – Львів, 1994.
10. Гринчишин Д.Г, Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. – К.: Рад. школа, 1986.
11. Грінченко Б. Словарь української мови: в 4-х т. – К.: Наук. думка, 1996.
12. Демська О., Кульчицький І. Словник омонімів української мови. – Львів: Фенікс, 1996.
13. Етимологічний словник української мови: У 7-и т. – К.: Наук. думка, 1983.
14. Інверсійний словник української мови / Уклад.: С.П.Бевзенко, О.І.Бондар, З.І. Волосевич та інші. – К.: Наук. думка, 1985.
15. Калашник В.С, Савченко Л.Г. Українсько-російський словник наголосів. – Харків: Каравела, 1997.

16. Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями. – К.: Укр. енциклопедія, 2002.
17. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Т.І. Словник афіксальних морфем української мови. – К., 1998.
18. Кочерган М.П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. – К.: Вид-во Академія, 1997.
19. Куримський А., Шишкова Р., Савицький Н. Українсько-чеський словник: У 2 т. – Прага: Академія, 1994 – Т.1, 1996 – Т.2.
20. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р.Т., Ковалів Ю.І. та ін. – К: ВЦ "Академія", 1997.
21. Мазурик Д. Нове в українській лексиці: Словник-довідник. – Л.: Світ, 2002.
22. Обернений частотний словник сучасної української художньої прози / Грязнухіна Т.О. та ін. – К.: Спалах, 1998.
23. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М.Пещак та ін. – К.: Довіра, 2001.
24. Паночко М. Словник-довідник слів із літерою г. – 2-ге вид., перероб. й доп. – Львів: Кальварія, 1999.
25. Пещак М.М., Клименко Н.Ф., Карпиловская и др. Украинский семантический словарь. – К.: Наук. думка, 1990.
26. Полюга Л.М. Словник антонімів української мови / За ред. Л.С. Паламарчука- К.: Довіра, 1999.
27. Полюга Л.М. Словник українських морфем. – Львів: Світ, 2001.
28. Російсько-український словник / І.О. Анніна, Г.Н. Горюшина, І.С. Гнатюк та ін. - К.: Абрис, 2003.
29. Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина / Вассер С.П., Дудка І.О., Єрмоленко В.І. та ін. – К.: Наук. думка, 1996.
30. Російсько-український словник сталих виразів / М.Ф.Наконечний (ред.). – Х.: Прапор, 2002.
31. Сахно І.П. Сахно М.М. Словник сполучуваності української мови. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1999.

32. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник. – К.: Наук. думка, 1996.
33. Словник антонімів української мови / За ред. Л.С. Паламарчука. – 2-ге вид., доп. й випр. – К.: Довіра, 2001.
34. Словник епітетів української мови / За ред. Л.О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1998.
35. Словник іншомовних слів / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000.
36. Словник мови Т.Г.Шевченка: У 2-х т. / Відп. ред. В.С.Ващенко – К.: АН УРСР, 1964.
37. Словник німецько-український, українсько-німецький – Ірпінь: Перун, 1994.
38. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівещині): 30 000 прізвищ / Ред.: К.М.Лук'янчук. – Чернівці: Букрек, 2002.
39. Словник синонімів української мови: У 2 т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 2001.
40. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. – К.: Наук. думка, 1977-1978. – Т. 1, 2.
41. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28 вип. – Вип. 8. / Ред.: Д.Гринчишин; Уклад.: Р.Гринько. – Л., 1994.
42. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28 вип. – Вип. 9. / Ред.: Д.Гринчишин; Уклад.: Н.Осташ. – Л., 1994.
43. Словник українських синонімічних гнізд / За ред. А.М. Поповського. – Дніпропетровськ: Січ, 2000.
44. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003.
45. Трійняк І.І. Словник українських імен. – К.: Довіра, 2005.
46. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000.
47. Український орфографічний словник української мови: Близько 143 000 слів / Уклад.: М.М.Пещак та ін. 3-є вид., переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2002.

48. Фразеологічний словник української мови: У 2 кн. / НАН України, Ін-т укр.мови. – К.: Наук. думка, 1999.
49. Чабаненко В.А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя: Фірма "Стат і К", 2001.
50. Частотний словник сучасної української художньої прози: В 2 т. – К.: Наук. думка, 1981.
51. Янко М.Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. – К.: Знання, 1998.
52. Новий тлумачний словник української мови: В 3 т. – К.: Аконт, 2006

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>